

Svenskarna vill ha statlig järnväg och marknadshyror

Publicerad 2014-06-07 00:40

Ny undersökning. Svenska folket är allmänt positivt till de senaste decenniernas ökade valmöjligheter men ser problem med järnvägarna och apoteken. Samtidigt vill drygt hälften ha marknadshyror. Den fråga som polariserar allmänheten mest är vinster i vården, skriver forskarna Björn Fjæstad och Jenny Björkman.

I femton år rådde någorlunda enighet mellan de politiska blocken om att avregleringar och privatiseringar var både nödvändiga och framgångsrika. Först för några år sedan inleddes en mer omfattande debatt om exempelvis friskolornas ekonomiska stabilitet, betygssättning och inverkan på segregation, liksom om övervinster, låg bemanning och bristande mänsklighet i privata vårdbolag. Flera av de politiska partierna – på båda sidor om blockgränsen – har sedan en tid luftat idéer om att rulla tillbaka delar av reformerna inom vård och omsorg, kanske för att de anar att delar av marknadsiseringen har ett högst begränsat stöd bland allmänheten.

Stämmer det? Till en artikel i Riksbankens Jubileumsfonds årsbok för 2014/2015, "Alla dessa marknader" (publiceras 19 juni), har vi som bokens redaktörer låtit Novus ställa ett antal opinionsfrågor till ett representativt urval. Den allmänna inställningen till utvecklingen mättes med en fråga som lyder:

• Sedan ett antal år har svenska folket fått ökade valmöjligheter, exempelvis att välja telefonbolag, elbolag och bilbesiktningbolag. Tycker du att det är bra eller dåligt?

Drygt hälften (55 procent) anser förändringarna vara mycket eller ganska bra, medan något mer än en fjärdedel (27 procent) menar att de är dåliga. Betydligt fler av de yngsta (18–29 år) än bland de äldsta (65–79 år) anser de nya valmöjligheterna vara bra. I Stockholm tycker två av tre att den ökade tillgången på alternativ är bra, mot varannan i landet i övrigt.

Bland moderater anser hela 80 procent att förändringarna är bra, mot endast 23 procent av vänsterpartisterna. Övriga partier fördelar sig däremellan. En intressant observation är att så gott som alla har en åsikt i frågan – endast 2 procent anger "vet ej/ingen uppfattning".

Ett nära besläktat ämne är huruvida de svarande tycker sig kunna navigera i det nya marknadssamhället:

• Upplever du att ditt hushåll har ett förmånligt eller oförmånligt elprisavtal?

Nästan fyra av tio betraktar sitt elavtal som förmånligt och en tredjedel som varken- eller, medan endast var sjätte person upplever sig ha ett oförmånligt avtal. Medborgarna anser sig alltså klara av att hantera den nya situationen rätt hyggligt, om än inte med bravur.

• Tycker du att apoteksbranschen efter avregleringen har blivit bättre eller sämre för dig som konsument?

Det är betydligt fler som ser försämringar än förbättringar (44 procent mot 24 procent). En rimlig tolkning är att ökningen av antalet apotek inte väger upp nya nackdelar, främst att vissa receptbelagda läkemedel inte alltid finns i lager. Ökad tillgänglighet i ett visst avseende motverkas alltså av minskad tillgänglighet i ett annat.

Fler kvinnor än män tycker att apoteksbranschen blivit sämre efter avregleringen, liksom fler i övriga Sverige än i Stockholm. Mest negativ är den äldsta åldersgruppen.

Sedan några år gör AB Svenska Spel omfattande insatser för att förebygga spelmissbruk hos personer utan sådana problem, medan ansvaret för faktiskt spelmissbruk skjuts över allt mer på spelarna själva. Följande fråga ställdes:

• **Vem anser du har huvudansvaret för spelmissbruk?**

Utfallet blev överraskande tydligt. Mer än dubbelt så stor andel av de svarande vill, precis som spelbolagen, lägga huvudansvaret på spelarna själva (60 procent). Att spelföretagen bär huvudansvaret anser 26 procent. Att staten skulle ha huvudansvaret är det endast få (7 procent) som anser numera.

Bland vänsterpartister är det 42 procent och bland socialdemokrater 31 procent som pekar ut spelföretagen som huvudansvariga, vilket görs av endast 17 procent av dem som sympatiserar med något alliansparti.

Utifrån allmänhetens erfarenheter av de senaste årtiondenas avregleringar och privatiseringar ställdes fyra frågor om vad som bör ske i framtiden:

• **Anser du att Sverige ska återinföra statligt monopol på järnvägarna?**

Uppenbarligen är allmänheten inte alls nöjd med hur "hela svenska folkets järnväg" har hanterats på senare år. Hela 70 procent svarar ja på frågan om återförstatligande. Åsikten är särskilt vanlig bland pensionärer (84 procent), i Norrland (81 procent) och bland män (74 procent). Även i den minst kritiska åldersgruppen, 18–29 år, finns en klar majoritet (59 procent) för återförstatligande. Rödgröna sympatisörer är mer positiva till statligt monopol än borgerliga (83 procent mot 56 procent).

• **Anser du att matbutiker ska få sälja vin, givet att man bibehåller åldersgränsen?**

En klar majoritet (60 procent) är positiv till vinförsäljning i matbutiker. Samtidigt är det närmare fyra av tio som avvisar tanken, vilket innebär att bara ett par procent saknar åsikt i frågan. Stor skillnad återfinns mellan borgerliga sympatisörer (71 procent) och rödgröna (49 procent), trots att KD-anshängarna ligger på samma nivå som de sistnämnda.

• **Anser du att Sverige ska införa marknadsanpassade bostadshyror?**

Drygt hälften svarar ja. Det innebär att väljarna går i otakt med de politiska partierna, för inget av dessa har ju vågat förespråka marknadshyror. Samtidigt är det så många som var femte person som anger "vet ej/ingen uppfattning", vilket antyder att den offentliga debatten i frågan varit svårgenomtränglig. Störst skillnad mellan undergrupper råder mellan alliansanhängare (70 procent) och sympatisörer till något rödgrönt parti (där ändå hela 41 procent är positiva till marknadshyror).

• **Anser du att företag med vinstsyfte ska få driva sjukhus i Sverige?**

En klar majoritet, 60 procent, anser att vinstdrivande sjukhus inte ska tillåtas. Drygt en tredjedel säger ja. Även här är det en mycket låg andel som anger "vet ej/ingen uppfattning" – de allra flesta har alltså en åsikt i frågan.

Mest negativa är norrlänningar och minst de som bor i Stockholm. Åter är kvinnor mer negativa än män, och åter är rödgröna sympatisörer mer negativa än alliansanhängare, men skillnaden är större än på de tre föregående frågorna: 83 procent mot 28 procent.

Vårdområdet polariserar alltså svenska folket mer än järnvägar, spelbolag, apotek, vinförsäljning och marknadshyror.

NOVUS-MÄTNINGEN

Datainsamlingen gjordes i februari 2014. 1.017 personer mellan 18 och 79 år tillfrågades, och deltagarfrekvensen var 57 procent.

Jenny Björkman, filosofie doktor i historia, kommunikationsansvarig på Riksbankens Jubileumsfond

Björn Fjæstad, docent i ekonomisk psykologi, tidigare adjungerad professor i forskningskommunikation, mångårig chefredaktör för Forskning & Framsteg

© **Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.**